

УДК 657.44:642.5.024

КРЕДИТНІ СПІЛКИ УКРАЇНИ В РОЗРІЗІ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

CREDIT UNIONS OF UKRAINE FROM THE VIEWPOINT OF URGENT PROBLEMS OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Сергій Леонтійович МИХАЙЛЮТА

к. т. н., доцент кафедри вищої математики та інформаційних технологій Черкаського інституту банківської справи УБС НБУ (м. Київ)

E-mail: 0472563563@mail.ru

Sergii L. MYKHAYLYUTA

Candidate of Physics and Mathematics, Associate Professor of Higher Mathematics and Information Technology Department of Cherkasy Institute of Banking of the University of Banking of the NBU (Kyiv)

Анотація. Досліджено діяльність групи кредитних спілок (КС) України, керівники яких, скориставшись кризовими явищами в економіці України наприкінці 2008 – початку 2009 рр., перетворили депозитні кошти вкладників у власні активи. Наведено ознаки виокремлення таких КС. Запропоновано варіант розв'язання створених ними проблем.

Summary The activity of group of credit unions of Ukraine, leaders of which taking advantage of the crisis phenomena in the economy of Ukraine at the end of 2008 - to beginning of 2009, converted deposit money of depositors into their own assets is investigated. The features of singling out such credit unions are shown. Suggested is a variant of problems solution.

Ключові слова: економіка, кредитні спілки, депозити, рейдерське захоплення.

Key words: economy, credit unions, deposits, raider capture.

Постановка проблеми. Наприкінці 2008 року в Україні налічувалось 829 кредитних спілок (КС) [1]. З більш ніж двох мільйонів українців – членів КС – близько 130 тисяч вкладників довірили 6,267 млрд грн своїх коштів в управління конкретним особам – головам правління КС, правлінням та спостережним радам КС. Минає четвертий рік, відколи частина КС України відмовили вкладникам повернути депозити, аргументувавши свої дії «неплатоспроможністю». Відмова повернути вкладникам депозитні внески створює соціальну напруженість серед населення України. В Інтернеті та ЗМІ з'являються заклики з вимогами до Уряду фінансово підтримати такі КС. Із трибуни ВР України звучить ідея ліквідації КС України як джерела породжених ними проблем [2]. Ціла низка питань супроводжує діяльність таких КС. Отже, маємо проблему, яка вимагає детальних досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З моменту публікації статті з аналізом діяльності та перспектив КС України [3], минуло майже три роки, що дозволяє зробити ретроспективний погляд на досліджені явища, оцінити правильність зроблених висновків, дослідити раніш не вивчені аспекти діяльності КС та зробити нові висновки.

Перше кредитне товариство, засноване в 1849 році в Південній Німеччині Фрідріхом Райффаєном, як важливе для суспільства явище, поширилося в Англії, Канаді, США, інших країнах, переросло в потужну банківську систему [1]. Перше ощадно-позичкове товариство на території теперішньої України було створено в 1869 році на Полтавщині, як важливе явище поширилося на українських землях і до 1918 року об'єднало у більш ніж 3 тис КС приблизно 3 млн громадян [1]. Із приходом Радянської влади КС було ліквідовано. Можливість нового народження в Україні КС отримали в 1992 році, з ухваленням Верховною

Радою України 16 червня 1992 року Закону України N 2460-XII «Про об'єднання громадян». Затверджене Указом Президента України від 20 вересня 1993 р. № 377/93 «Тимчасове Положення про кредитні спілки в Україні» та ухвалений Верховною Радою України 20.12.2001 р. Закон України № 2908-III «Про кредитні спілки» мав забезпечити їх життя та процвітання. Проте, висока ймовірність, що зноу на українській землі КС буде знищено.

КС України можемо умовно поділити на 3 групи [3]. КС перших двох груп, як і прогнозувалося раніше [3], працювали і продовжують працювати відповідно до Закону України 2908-III «Про кредитні спілки». Аналіз інформаційних джерел [1–17], особистих думок вкладників, позичальників та керівників таких КС дозволяє стверджувати, що кризові явища в економіці 2008–2009 рр. майже не вплинули на роботу таких КС, на отримані ними результати. Проте, кінець 2009 року, відзначався збільшенням довіри вкладників до таких КС. Їх приклад роботи дозволяє стверджувати, що Конституція України, Цивільний Кодекс та Закон України № 2908-III «Про кредитні спілки» вдало і успішно врегульовують взаємодію сторін, пов'язаних з роботою КС, якщо сторони дійсно керуються їхніми статтями.

КС, що зараховують до третьої групи [3], наприкінці 2008 – на початку 2009 рр., відмовились повернути вкладникам депозитні внески, посилячись на власну «неплатоспроможність», на «проблеми» з платежами позичальників. У цій групі, за наведеною в літературі класифікацією КС [3], виділено 2 підгрупи.

Керівники КС першої підгрупи керувались у своїх діях чинним законодавством. Ускладнення з поверненням депозитів вкладникам обумовлені огріхами менеджменту (створений замалий страховий фонд, який не дозволив своєчасно і сповна розрахуватися з вкладниками). Такі КС дійсно являють собою громадську організацію, вплив ініціативних груп вкладників на роботу правління КС дозволив забезпечити повернення депозитних коштів вкладникам, в деяких випадках робота КС відновлена повністю.

Керівниками другої підгрупи КС депозитні кошти вкладників було привласнено, діяльність таких КС вивчають правоохоронні органи.

Однак, окреслені дві підгрупи не повністю характеризують групу КС, які не розрахувалися з вкладниками.

Мета статті – доповнити раніше запропоновану класифікацію КС України, встановити умови та причини появи проблем, пов'язаних з чинними діючими на території України «неплатоспроможними» КС, запропонувати шлях усунення таких проблем.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Результати аналізу джерел [1–17] вимагають доповнити третю групу (за раніше наведеною класифікацією) «неплатоспроможних»,

«проблемних» КС, окремою (третьою) підгрупою. КС підгрупи діють дотепер і, на нашу думку, є надзвичайно цікавим предметом вивчення. Проаналізуємо окремі аспекти їх діяльності.

Для усвідомлення реалій щодо таких КС, скористаємось відомою методикою – знайдемо відповідь на питання: «Який отримано результат (роботи таких КС), коли, за яких умов та обставин, чікими діями та з якою метою результат створено?».

Результат такий. Такі КС продовжують працювати, не повертаючи вкладникам депозитні кошти та не сплачуючи відсотків за ними, отже, позбувшись відповідних статей витрат. Вилучення ліцензії на залучення нових депозитів та виведення КС з Державного реєстру фінансових установ комісією ДФП не дозволяє КС залучити нових вкладників, але не заважає отримувати відсотки за кредитами та надавати кредити. Судові рішення про повернення коштів вкладникам не виконують «у зв'язку із відсутністю коштів у КС» [5] (що пояснюється коротко: «Кошти – в кредитах»). З отриманих за кредитами відсотків виплачують заробітна плата персоналу КС, залишок відразу ж розміщують у нові кредити, чим забезпечується «пуста каса» («відсутність коштів в КС»). Останнє використовують для підтримки ілюзії «проблемності» КС. Діяльність таких КС підпорядковується головам правління КС, які не юридично, але фактично стали власниками активів КС. Дохідність КС зроста порівняно з КС, правління яких сумлінно дотримуються законодавства, оскільки вартість запозичених за депозитами коштів стала нульовою (кошти не повертаються, відсотки не сплачуються). На боржників, що невчасно повертають кредити, невчасно сплачують відсотки за ними, нараховуються штрафи. Борги разом з штрафами та судовими витратами стягуються через суд. Інколи, такі боржники вимушені сплачувати подвоєну-потроєну суму кредиту.

Отже, в ситуації, що склалася:

- Втратили кошти вкладники КС, а також позичальники, які дозволили собі затриматися з поверненням кредитів та (або) відсотків за ними.

- КС, що відмовились повертати депозитні кошти вкладникам, по-суті, привласнивши їх, позбулись суттєвих витрат, отримавши «дешеві» кошти, збільшили свою дохідність порівняно з КС, які працюють відповідно до чинного законодавства.

- Активи «проблемних» КС, не юридично, але фактично, перейшли у володіння голів КС (що збільшило кількість мільйонерів-співвітчизників).

Проаналізуємо передумови, які сприяли появі «проблемності» КС.

Кінець 2008 року. КС видають переважно короткотермінові кредити під 45–55 % річних, залучаючи кошти під 22–28 %, порівняно з банком мають значно менші витрати на приміщення, обладнання тощо, не сплачують податки. Неприбуткові за За-

коном, КС дають прибуток їх засновникам – обмеженому колу пайовиків та вкладникам депозитів з «особливими умовами» – до 370 % річних. Створено чималий капітал за кілька попередніх років роботи КС. Але восени 2008 року курс долара США змінюється і становить [11–15]: 4,8613 грн – 01.10.2008; 5,7888 грн – 03.11.2008, 6,8777 грн – 01.12.2008, 7,7000 грн – 06.01.2009. Отже, в доларовому виразі, створений за час роботи КС капітал знецінився за осінь 2008 року майже в 1,6 рази. Прогноз інфляції на 2009 рік – не менше 30 %. Наприкінці 2009, або ж на початку 2010 року плануються президентські вибори [10, 11]. Які після виборів відбудуться зміни у внутрішній політиці, що зміниться в економіці – повністю передбачити неможливо, що викликає хвилювання керівників КС (які мають вплив на крупні кошти). Отже, ініціатори заснування та керівники КС, заснованих як вдалий високоприбутковий бізнес, хвилюються з приводу втрати «власних коштів» і гарячково шукають варіанти повернення раніше створеного капіталу. До того ж, 370 % річних у гривні за умов курсу долара США 4,8613 грн і за умов курсу долара США 7,7000 грн – керівниками частини КС сприймаються як принципово різні речі. Прибутки різко зменшились. Як їх збільшити? Один із шляхів вирішити питання – отримати «дешеві» кошти. Ситуація ускладнюється проблемами з поверненням депозитів у банках – вкладники КС теж починають звертатись з вимогою повернути депозитні вклади. З'явилися позичальники, що відмовляються повертати кредити та відсотки за ними. Серед боржників з'являється девіз: «Під час кризи борги віддають лише боягузи і слабаки» [6, 7]. У кінці 2008 року рада директорів МВФ ухвалює рішення про надання уряду України кредиту на стабілізацію економіки в розмірі 16,5 мільярдів доларів США [16]. Кредит надано під 4 % річних на 15 років. Перший транш – чотири з половиною мільярди доларів – надходить до України в 2008 році. Кошти МВФ спрямовують на реалізацію антикризової програми, яку розраховано на два роки. Серед основних її положень – надання допомоги банкам, збільшення суми гарантування вкладів та запровадження стабілізаційного фонду. У жовтні 2008 НБУ починає рефінансування банків [16]. Для голів КС, які досліджуємо, – КС є фінансовою установою за задумом створення. Спосіб отримати «дешеві гроші» – отримати фінансову допомогу від держави. Щоб мати підстави прохати допомоги – КС має стати «проблемною». Ідея причини проблемності – проблеми з поверненням кредитів від позичальників. Швидко створюється механізм моделювання таких «проблем». У різних КС по-різному, але переважно – шляхом видачі крупних «безнадійних» кредитів «дружнім» юридичним особам з подальшою ліквідацією останніх. Голови таких КС поводяться впевнено – знають, що роблять – на відміну голів КС, де дійсно мають міс-

це проблеми з причини прорахунків у менеджменті (створено замалий страховий фонд, якого не досить, щоб погасити борги КС перед вкладниками).

Отже, наприкінці 2008 року (відразу після надходження в Україну коштів МВФ, призначених для реалізації антикризової програми, розрахованої на два роки) спостерігається з боку правління КС «втрата професіоналізму»: спостерігається лавинний зріст кількості «безнадійних» кредитів, видача крупних кредитів під заставу малоліквідного майна та майна з явно завищеною оціночною ціною, але, в здавалося б непевних умовах, дії голів та правління КС відзначаються впевненістю, чіткістю.

З іншого боку, за словами директора Антирейдерської спілки підприємців України Андрія Семидідько, в 2008 році в Україні відбулося понад 2500 рейдерських захоплень (привласнення чужої власності): «Рейдерство в Україні набуло таких масштабів, що стало реальною загрозою економічній безпеці держави» [9]. За словами Семидідько, для захоплення чужої власності використовується широкий спектр дій, серед яких підкуп менеджерів, посадових осіб, створення штучних боргів, підробка уставних та інших документів.

Отже, якщо не вдасться отримати кошти від держави – вдасться здійснити рейдерське захоплення (привласнення) депозитів вкладників. Таким чином, якщо відкинути морально-етичний аспект ситуації, вектор думок і дій голів частини КС формувався об'єктивними умовами кінця 2008 року. Деякі голови КС відкрито заявляють, що КС у воєнному становищі і за законами воєнного часу, враховуючи особливість умов, що склалися, відповідно до Конституції України, правлінням КС ухвалено рішення конфіскувати депозити вкладників, щонайменше на два роки (!). Дехто з голів тривалий час сумнівався (можливо, заважали залишки сумління). На зборах голів КС звучить заклик об'єднатись і разом, усім КС не повертати вкладникам кошти за депозитами. Для виправдання своїх дій використано аргумент: «Ми заробляємо більше, отже, маємо право диктувати свої умови» [7]. Слід відзначити, що заклик було визначено за мету дій меншою частиною голів КС.

Що відбувається нині. За даними різних джерел, досліджуваного типу «проблемних» КС близько 10 %. Сума неповернених вкладів близько 1,5 млрд грн (із 6,267 млрд грн, зконцентрованих у КС України). Вкладники таких КС створюють групи «постраждалих вкладників», у яких обговорюють шляхи повернення власних коштів. Готують звернення до Уряду з вимогою гарантувати повернення вкладів постраждалим вкладникам, надати фінансову допомогу «проблемним КС». Серед підписів таких звернень до Уряду [2, 5] особи, що безпосередньо причетні до створення «проблемності» очолюваних ними КС. Отже, діють відповідно до відомого вислову: «Якщо соціальному руху не

можеш протистояти – такий рух слід очолити».

Шлях вирішення проблем. Вирішення проблем КС полягає у виконанні антирейдерських дій, перетворенні КС - приватних фінустанов в об'єднання громадян (якими КС мають бути за Законом) через ухвалення та запровадження урядових рішень, за якими управління «проблемними» КС буде передано правлінням тих КС, які здатні успішно працювати відповідно до чинного законодавства, незважаючи на кризові явища в економіці. Основною ознакою здатності успішно працювати є відсутність боргів перед вкладниками депозитів. Механізм передачі є темою іншої публікації. Інакше кажучи, рішення проблем полягає у створенні умов необхідного, без спотворень, дотримання положень статей Конституції України, Цивільного Кодексу України, Закону «Про кредитні спілки України», КК України.

Ознаки для виокремлення КС, проблеми яких штучно створені їх же керівниками з метою привласнення коштів вкладників та отримання державних коштів такі:

1. Ініціатори заснування таких КС – підприємці з управлінським досвідом, з «широким» досвідом підприємницької діяльності (які до заснування КС робили неодноразові спроби розпочати підприємницьку діяльність у різних галузях господарювання, або ж володіють діючими підприємницькими проектами у різних галузях).

2. Початкова мета створення таких КС – створення ініціаторами підконтрольного, керованого джерела інвестицій для реалізації власних підприємницьких проектів, або ж створення КС як приватної високоприбуткової справи.

3. Ініціатор заснування такої КС має повний вплив на діяльність КС, будучи головою правління КС, або ж входить до наглядової ради КС, маючи головою правління КС підпорядковану особу.

4. До кінця 2008 року (до моменту надходження в Україну коштів МВФ, призначених для реалізації антикризової програми) працівники КС проявляють високий професіоналізм у роботі, вміння повертати видані кредити, що демонструється у звітах до 2008 року близькою до нуля кількістю «безнадійних» кредитів, підкреслюється малоризиковістю кредитного портфелю. У КС панує чітка ієрархія, чітка трудова дисципліна.

5. Інформація про фактичну діяльність КС, про реальний стан справ, є закритою для більшості спілчан.

6. Наприкінці 2008 – початку 2009 років спостерігались: різка «втрата професіоналізму» правлінням таких КС, лавинний зріст кількості «безнадійних» кредитів, видача крупних кредитів під заставу малоліквідного майна та майна з явно завищеною оціночною ціною.

7. У, здавалося б, непевних умовах дії голів та правління КС відзначались впевненістю та чіткістю, що пояснюється чіткістю спланованої акції

рейдерського захоплення коштів вкладників та отримання державних коштів, ніби-то «для стабілізації діяльності КС».

8. Поява сумнівних претензій та судових позовів на значні суми з боку юридичних осіб (приватних фірм) до КС, які суди швидко задовольняли на користь фірм.

9. Надання крупних кредитів юридичним особам (приватним фірмам) з подальшим закриттям останніх та визнанням наданих кредитів безнадійними. Зустрічається інформація про випадок, коли співзасновником такої фірми був голова КС.

10. Правління КС ухвалюють з формулюванням «щонайменше на два роки» рішення про припинення повернення депозитів вкладникам та виплати відсотків за депозитами (державна антикризова програма, для якої залучались кошти МВФ, обмежувалась двома роками).

11. Проведення загальних зборів КС, без попереднього попередження більшості вкладників, фальсифікація рішення зборів про ухвалу рішення правління щодо припинення повернення депозитів та виплати (або суттєвого зменшення виплати) відсотків за депозитами (які за Законом є приватною власністю громадян і не можуть використовуватись для забезпечення обов'язків КС).

12. Контроль з боку голів правлінь таких КС за діями груп активістів з повернення коштів за депозитами КС їх вкладникам, безпосередня участь голів у роботі таких груп, спроби очолити дії груп з метою отримати від держави кошти нібито «для стабілізації діяльності КС», відвернути увагу від дійсних організаторів рейдерського захоплення коштів вкладників, або ж звести дії активістів нанівець.

Висновки.

1. На території теперішньої України КС отримали друге народження, але знову можуть бути ліквідованими.

2. Кредитна спілка як об'єднання громадян, працюючи відповідно до Закону «Про кредитні спілки», може стати неплатоспроможною лише через недбалість, або ж зловмисні дії з боку правління, голів КС.

3. На кінець 2008 року в Україні склалися умови, що спонукали керівників КС штучно створити проблему неплатоспроможності КС та скористатись нею з метою рейдерського захоплення (привласнення) коштів вкладників КС та отримання державних коштів.

4. Виокремлена підгрупа КС, «проблемність» та неплатоспроможність яких наприкінці 2008 року (відразу після надходження в Україну коштів МВФ, призначених для реалізації антикризової програми) було створено штучно, їх керівництвом, з метою рейдерського захоплення (привласнення) депозитних коштів вкладників та отримання державних коштів. Виокремлено та

наведено характерні ознаки таких КС.

5. Голови частини «проблемних» КС, привласнивши кошти вкладників, здійснюють антиурядову та антидержавну діяльність, спрямовуючи незадоволення вкладників у бік Уряду, використовуючи активність вкладників для отримання державних коштів, провокуючи недовіру населення до владних структур, держави.

6. «Після краху СРСР у 1991 році, фактично, виявились в умовах японців чи німців після Другої світової війни. Німці і японці знову відбудували свої країни, створивши успішні економіки. Але, при відбудові своїх країн вони опирались на національні традиції і почуття патріотизму, а не тільки на жаждою прибутку і невидиму руку ринку» [7].

7. Ситуація з КС України може бути вирішена ухваленням урядових рішень, що забезпечать виконання антирейдерських дій, дотримання положень «Конституції України», Закону «Про

кредитні спілки України», КК України, повернення коштів вкладникам, перетворення КС із приватних надприбуткових фінансових установ в об'єднання, спілки громадян, якими КС мають бути відповідно до чинного законодавства.

8. Наявності досконалих законів недостатньо для побудови правової держави, потрібно створення умов та діючих механізмів забезпечення їх дотримання.

9. КС є сектором економіки України, проблеми якого є незначними, порівняно з іншими секторами, але, його впорядкування через створення умов необхідного виконання головами правління КС положень чинного законодавства, дозволяє продемонструвати здатність владних структур та інститутів виконувати власні функції з забезпечення верховенства Закону, піднявши рівень довіри населення до себе, зміцнивши віру в можливість існування України як правової держави.

Список використаних джерел

1. Дубровик А. Кредитні союзи – на межі «сущиду»! [Електронний ресурс] / А. Дубровик. — Режим доступу : www.dom2000.com.ua/ru/main/article/id/14634/.

2. 26 березня 2012 р. ВИМОГИ Учасників Черкаської обласної акції протесту ошуканих вкладників кредитних спілок. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://forum.ck.ua/viewtopic.php?f=2&t=176308&start=100>.

3. Михайлюта С. Л., Биков В. І. Аналіз діяльності та перспективи кредитних спілок України / С. Л. Михайлюта, В. І. Биков // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. — № 3 (6). — Грудень 2009. — С. 220–222.

4. Бондарчук В. Кредитні спілки: свій до свого по своє? [Електронний ресурс] / В. Бондарчук // Українська економічна правда. — Понеділок, 23 липня 2012. — Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2012/07/23/329897/>.

5. ОБЕРЕЖНО, ПРОВОКАЦІЯ! [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://forum.ck.ua/viewtopic.php?f=2&t=176308&start=100>.

6. Решение суда по иску ЛИЦО_1 в кредитный союз «Альянс» о взыскании индексации и пени за просрочку денежного обязательства. [Электронный ресурс]. — Режим доступу : <http://pansud.info/2012/05/reshenie-suda-po-isku-lico-1-v-kreditnyj-soyuz-101/>.

7. Разуваев А. «Долги отдают только трусы» / А. Разуваев // Деловая газета «Взгляд». — 22 декабря 2011. [Электронный ресурс]. — Режим доступу : <http://vz.ru/opinions/2011/12/22/549105.html>.

8. Аксёнов А. Тонкости загадочной рейдерской души / А. Аксёнов // Фабрика аналитики. Версии. — 30.03.2009. [Электронный ресурс]. — Режим доступу : <http://www.versii.com/news/176104/>.

9. Рейдерские захваты в Украине бьют рекорды. [Электронный ресурс]. — Корреспон-

дент. — 16 марта 2009. — Режим доступу : <http://korrespondent.net/business/economics/773948-rejderskie-zahvaty-v-ukraine-byut-rekordy>.

10. Вуець П. Вибори-2009. У кого більше шансів виграти президентську кампанію / П. Вуець // FINANCE.UA. — 08.01.2009. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/~2/0/all/2009/01/08/148267>.

11. Президентські вибори-2009: хто кого? [Електронний ресурс]. — 28.01.2008. — Режим доступу : <http://center.lviv.ua/f74/президентські-вибори-2009-хто-кого-4585/>.

12. Архив валютных курсов на 1 октября 2008. Официальный курс НБУ на 01.10.2008. [Электронный ресурс]. — Режим доступу : <http://www.delta-tv.dp.ua/curr/arch/?2008-10-01>.

13. Архив валютных курсов на 3 ноября 2008. Официальный курс НБУ на 03.11.2008. [Электронный ресурс]. — Режим доступу : <http://www.delta-tv.dp.ua/curr/arch/?2008-11-03>.

14. Архив валютных курсов на 1 декабря 2008. [Электронный ресурс]. — Режим доступу : <http://www.delta-tv.dp.ua/curr/arch/?2008-12-01>.

15. Архив валютных курсов на 6 января 2009. Официальный курс НБУ на 06.01.2009. [Электронный ресурс]. — Режим доступу : <http://www.delta-tv.dp.ua/curr/arch/?2009-01-06>.

16. Якщо банки не повертають депозити [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.bankpershiy.com.ua/ukr/10_porad_bankira/problem_depoz/peredumovy.

17. Отсрочка – только с согласия сторон. [Электронный ресурс] // Закон и бизнес. — № 29 (1016). — 16.07-22.07.2011. — Режим доступу : http://zib.com.ua/ru/3949-otsrochka__tolko_s_soglasiya_storonstoron.html.